

Gæsteredaktørernes forord

Social innovation og socialt entreprenørskab

Social og offentlig innovation og socialt entreprenørskab er gennem de senere år blevet fremhævet som mulige strategier og redskaber til at udvikle velfærdssamfund som det danske. Begrundelserne for, hvorfor netop innovation og entreprenørskab kan bidrage til at løse de problemer, velfærdsstaterne står overfor, er mangfoldige og flertydige. Flertydigheden handler blandt andet om hvilke problemer, der vurderes og italesættes som de væsentligste at løse, og naturligvis også om sammenhænge med dominerende politiske positioner på den danske og den bredere europæiske politiske scene.

Den politiske og forskningsmæssige opmærksomhed retter sig blandt andet mod en styrkelse af den tredje sektor og dens rolle som aktør på velfærdsområdet gennem socialt entreprenørskab og mod etableringen af sociale virksomheder, innovationsorienteret samarbejde mellem det offentlige, private og aktører i den tredje sektor samt innovation i den offentlige sektor selv og dens mange institutioner (se f.eks. regeringen 2006; Forsknings- og Innovationsstyrelsen 2008; Andersen og Hulgård 2008; Jensen m.fl. 2008). Målene varierer ikke overraskende de centrale aktører i mellem. "At skabe social værdi", "at skabe tilbud for oversete grupper" og "at sikre "value for money"" er blot nogle af dem. Midlerne varierer ligeledes. Skal innovationerne være planlagte og strategiske, ledelsesstyrede eller medarbejderstyrede? Og hvilken rolle skal borgerne, brugerne og klienterne spille i processerne?

De tre felter, social innovation, offentlig innovation og socialt entreprenørskab, udgør alle relativt nye forskningsfelter i Danmark. De er særligt inspirerede af forskning og tiltag i USA og i Storbritannien og det øvrige Europa. Den danske innovations- og entreprenørskabsforskning inden for velfærdsområdet er, som bidragene i dette temanummer illustrerer, mere eller mindre eksplicit funderet i danske diskussioner om velfærdsstatens form og fremtid samtidig med, at den inddrager, tilpasser og videreudvikler international forskning på områderne (se også Andersen, Hulgård & Bager 2009; Kristensen & Voxted 2009; Sørensen & Torfing 2011). Den danske forskning er – som den internationale forskning – karakteriseret ved en flerhed af definitioner af de tre nøglebegreber, definatoriske og empiriske sammenfald og gensidig

inspiration mellem de tre felter. Grænsedragningen er med andre ord ikke entydig endnu. Og spørgsmålet er da også, om det er muligt og attråværdigt, at den bliver det.

Som genstandsfelt for sociologisk forskning og diskussion kalder social innovation og entreprenørskab på nogle særlige tilgange. Det gælder både empirisk og teoretisk. For empiriske undersøgelser er det en udfordring at finde relevante indikatorer på og målestokke for nyskabende initiativer inden for velfærdsområdet eller den tredje sektor. Undersøgelser af innovation har traditionelt fokuseret på det private erhvervsliv, og det har præget definitioner og undersøgelsesredskaber. Den såkaldte Oslo-manual, som nok er det mest anvendte design til undersøgelse af innovation, afgrænser selv sit gyldighedsområde til innovation i erhvervslivet på den enkelte virksomheds niveau. Og vel at mærke primært innovation inden for teknologi og fremstillingsvirksomhed; innovation i den private servicesektor er efterhånden blevet inddraget i manualen, men regnes stadig som et fænomen, der er vanskeligt at dokumentere (OECD 2005). Innovation er lettest at registrere, når den har form af et håndfast produkt, som kan sættes i produktion og sendes på markedet. På den baggrund kan det ikke undre, at social innovation og entreprenørskab er uden for synsfeltet, når organisationer som OECD kortlægger innovation på grundlag af administrative data og relativt enkle surveys. En mere alsidig vifte af metoder, herunder kvalitative metoder til dokumentation af processer og afdækning af aktørers forståelser, er nødvendig for at undersøge innovation og entreprenørskab på velfærdsområdet, men faktisk også for at få en mere dækkende forståelse af innovation både i den private servicesektor og i den offentlige sektor. Her har sociologer noget at bidrage med, især hvis de evner at indgå i tværfagligt samarbejde med f.eks. økonomer og kulturforskere.

Men social innovation og entreprenørskab er også en teoretisk udfordring. Sociologien er grundlæggende orienteret imod at undersøge, hvordan den samfundsmæssige virkelighed er, og hvorfor den er sådan (Outhwaite 2006). "De sociale fakta" står centralt. De overordnede teoretiske tilgange kan være forskellige, de kan f.eks. betone enten konsensus eller konflikt i samfundslivet; men ambitionen er at afdække den foreliggende virkelighed. Innovation er imidlertid en særlig slags virkelighed, så at sige virkelighed i sin vorden. Forskningen skal lokalisere og dokumentere fornyelser, som er i gang, og søge at forklare ikke kun, hvorfor og hvordan de er i gang, men også hvilke behov de forventes at imødekomme, og hvorvidt de faktisk vil gøre det. Det svarer på mange måder til den "sociology of emergences", som Boaventura de Sousa Santos har efterlyst med kritisk brod mod europæisk og amerikansk samfundsvidenskab (Santos 2012). Det er et komplekst felt, som på den ene side kræver nærhed til igangværende fornyelsesprocesser, på den anden side kritisk distance til dem. Samtidig bygger social innovation og entreprenørskab ofte på initiativer "fra neden" (Negt 2010:291 f.), fra blandt andet frivillige organisationer og decentrale niveauer i den offentlige sektor; og en stor

del af samfundsforskningen på området har forbindelse med disse initiativer og aktører, f.eks. ved som aktionsforskning at bidrage til at kvalificere aktiviteterne (Duus m.fl. 2012). Det mindsker ikke kravet til dømmekraft og kritisk diskussion.

Den kritiske diskussion af innovative initiativer indebærer blandt andet, at man må vurdere dem i forhold til overordnede tendenser som dem, vi har nævnt ovenfor. Hvilke udviklingsretninger bidrager givne innovationer til – en nyliberalt begrundet omformning af den offentlige sektor via New Public Management? En konkurrencestat rettet mod øget effektivitet i den offentlige velfærdsservice og målretning af mange politikområder mod at understøtte konkurrenceevnen? En mere traditionel velfærdsstat med fokus på det fælles gode og bedre offentlig service, blandt andet gennem samarbejde på tværs? En mere kritisk tilgang med begrænsning af både markedets og statens dominans og fokus på empowerment og udvikling af civilsamfundet? Det vil oftest være svært at vurdere; de overordnede udviklingsretninger er langt fra entydige og kan spille sammen i overraskende mønstre, og innovationer kan udvikle sig og virke på ganske andre måder, end deres initiativtagere havde forventet. Men kritisk diskussion af samspillet mellem fornyelsesinitiativer og overordnede udviklingsretninger er central for sociologisk forskning i social innovation. Det viser både teoretiseringerne og valget af empiriske nedslagspunkter i dette temanummer.

Artiklerne i dette temanummer omhandler forskellige teoretiske og empiriske tilgange til social innovation, socialt entreprenørskab og offentlig innovation. I den indledende artikel, "Socialt entreprenørskab – velfærdsafvikling eller arenaer for solidaritet", præsenterer *Lars Hulgård* og *Linda Lundgaard Andersen* socialt entreprenørskab i en dansk kontekst. I artiklen skabes en analytisk ramme, som først diskuterer en dansk tradition for social udvikling, demokrati og deltagelse, der baner vejen for en distinkt udgave af socialt entreprenørskab i Danmark, og dernæst illustrerer, hvordan begrebet fra slutningen af 1990'erne importeres både fra amerikansk forskning i den tredje sektor og frivillighed og fra europæisk forskning i socialøkonomi. Forfatterne præsenterer og diskuterer derudover en række konkrete tiltag til at fremme socialt entreprenørskab og socialøkonomisk virksomhed i Danmark og illustrerer, hvordan begrebet etableres og udvikles som et "contested" begreb.

Artiklen efterfølges af *Charlotte Wegeners* inspirerende diskursanalyse af innovationsforståelser i den offentlige sektor, "'Jeg kan godt sige innovativ' – jeg siger det tit". Begrænser innovationsdiskursen innovation i praksis?". Artiklens empiriske materiale er genereret gennem kvalitative interviews og feltstudier på social- og sundhedsområdet. Wegener viser gennem analysen, hvordan innovationsbegrebets betydninger skabes gennem lokale aktørers diskurser, og argumenterer fra et demokratiseringsperspektiv for værdien af disse lokale diskurser i forhold til udviklingen af en bæredygtig praksis i offentlige organisationer.

I *Catharina Juul Kristensens* artikel, "Social innovation i indsatsen for hjemløse kvinder – tilblivelsen af en natcafé", rettes fokus mod innovationsprocessen bag en konkret social innovation, et nyetableret nattilbud for socialt udsatte og hjemløse kvinder i København. Innovationsprocessen omhandler, hvad der viste sig at være en længere proces, der startede som interne forhandlinger om behovet for en forbedret indsats for socialt udsatte kvinder i kommunens socialforvaltning, inkluderede et mindre projekt under et socialt strategiprogram og tværsektoriel dialog og forhandling og endte med implementeringen af nattilbuddet under kommunens hjemløsestrategi. Det argumenteres blandt andet, at den sociale innovations proces bag tilblivelsen af natcaféen kan ses som et resultat af forskellige medarbejderes mere eller mindre strategiske forhandling af de strukturelle og institutionelle rammebetingelser. Medarbejderne observerede, skabte og udnyttede mulighederne for social innovation.

I temanummerets sidste artikel, "Uddannelse og social innovation", fremhæver *Palle Rasmussen* uddannelse som et af de områder, hvor social innovation både historisk og aktuelt har haft betydning. Historisk er der gennem sociale innovationsprocesser blevet udkrystalliseret former for uddannelse, som har imødekommet væsentlige behov for oplysning og kompetence, og som på nogle områder har opnået lang levetid. Et eksempel på dette er fremkomsten og udbredelsen af folkehøjskoler i 1800-tallet. Ligesom anden innovation sker social innovation inden for rammerne af et kompleks af strukturer og institutioner, som kan kaldes et nationalt innovationssystem. Karakteren af social innovation på uddannelsesområdet og de samfundsmæssige rammer belyses gennem en analyse af en case om etablering af talentundervisning i et kommunalt skolevæsen.

Tilsammen giver de fire artikler et indblik i aktuel forskning om social innovation og entreprenørskab og i sociologiske og tværfaglige tilgange til dette felt.

Catharina Juul Kristensen og Palle Rasmussen, gæsteredaktører

Litteratur

- Andersen, L. L. & Hulgård, L. (red.) 2008: *Socialt entreprenørskab – et aktuelt signalement. CSE årsrapport 2008*. Roskilde: Center for Socialt Entreprenørskab.
- Andersen, L. L., Hulgård, L. & Bager, T. (red.) 2009: *Socialt Entreprenørskab. GEM-antologi 2009*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Duus, G.; Laursen, E.; Kildedal, K. og Husted, M. 2012: *Aktionsforskning – en grundbog*. København: Samfundslitteratur.
- Forsknings- og Innovationsstyrelsen 2008: *Strategi for styrket innovation i den offentlige sektor*. København: Forsknings- og Innovationsstyrelsen/Rådet for Teknologi og Innovation. November.
- Jensen, K. E. m.fl. (red.) 2008: *Principper for offentlig innovation. Fra Best Practice til Next Practice*. København: Børsen Offentlig.
- Kristensen, C. J. & Voxted, S. 2009: *Innovation. Medarbejder og bruger*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Negt, O. 2010: *Der Politische Mensch. Demokratie as Lebensform*. Göttingen: Steidl.
- OECD 2005: *Oslo Manual. Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data*. 3rd Edition. Paris: OECD Publications.
- Outhwaite, W. 2006: *The Future of Society*. Malden: Blackwell.
- Regeringen 2006: *Fremgang, fornyelse og tryghed. Strategi for Danmark i den globale økonomi – de vigtigste initiativer*. København: Statsministeriet. Marts.
- Santos, B. S. 2012: "Public Sphere and the Epistemologies of the South". *Africa Development*, nr. 1, 2012:43-67.
- Sørensen, E. & Torfing, J. (red.) 2011: *Samarbejdsdrevet innovation i den offentlige sektor*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.